

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Çeviren, Okan TAŞDELEN, İnsan Hakları Hukukçusu ve AİHM Eski B Hukukçusu, @O_TSDLN, 2021. [Daha önce Patreon sayfamda “<https://www.patreon.com/posts/37058655>” yayımlanmıştır] Bu özet çeviriyi yayımlama izni, yalnızca HUDOC’a konulması için verilmiştir. Çevirmene atıfta bulunmak kaydıyla alıntılanabilir.

© Translated by Okan TAŞDELEN, Human Rights Legal Expert and Former B Lawyer of the ECHR, @O_TSDLN, 2021. [Already published on my Patreon page “<https://www.patreon.com/posts/37058655>”] Permission to re-publish this summary translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in HUDOC. It may be reproduced with a reference to the translator.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOROSTELEV/RUSYA

(Başvuru No. 29290/10, 12/05/2020)

9. madde • Din özgürlüğü • Cezaevi programına aykırı şekilde gece ibadet ettiği için cezalandırılan müslüman mahkûm • Yetkililerin cezaevi disiplinine yönelik şekilci yaklaşımı • Diğer mahkûmlar üzerinde caydırıcı etkisi olan kınama cezası • Ulusal mahkemelerin şikayete konu müdahalenin meşru amacını belirlemekteki ya da dengeleme çalışması yürütmekteki kusuru

Daire olarak toplanan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 25 Nisan 2010 tarihli başvuruya ilişkin olarak aşağıdaki kararı vermiştir.

GİRİŞ

Dava, cezaevindeki uygunsuz hareketinden - yani tüm mahkûmlar için “kesintisiz uyku” öngörülen gece vaktindeki iki ibadet eyleminden - dolayı başvurana kınama cezaları verilmesini ve disiplin cezalarına karşı etkili yolun bulunmadığı iddiasını ilgilendirmektedir.

OLAYLAR VE OLGULAR

Başvuran Anton Alekseyevich Korostelev, 17 Haziran 2009 tarihinde suçlu bulunmuş ve müebbet hapse mahkûm edilmiştir.

Gardiyanlar, 30 Temmuz 2012 günü (Ramazan'ın 11. günü) saat 01:00'de ve 30 Mayıs 2013 günü saat 02:53'te, kapalı devre kamera sisteminden başvuranın namaz kıldığını fark etmişler ve derhal uyuma yerine dönmesini söylemişlerdir. Başvuran, talimatlara uymamıştır.

Bu durum, aynı gün cezaevi müdürüne bildirilmiş ve başvuranın cezaevinin günlük programına uygun davranmadığı ve talimatlarını dikkate almadığı söylenmiştir. Programa göre, cezaevindeki bir kişinin, gece saat 22:00 ilâ 06:00 arasında uyuması gerekmektedir.

Başvuran, 07 Ağustos 2012 ve 31 Mayıs 2013 tarihlerinde yazılı beyan sunmuş ve gece uykusunun yükümlülük değil, hak olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, gece ibadetinin dini inancının öngördüğü önemli bir ritüeli olduğunu söylemiştir. 07 Ağustos tarihli açıklamasında, dini görevlerini Ramazan ayında yerine getirmesinin özellikle önemli olduğundan da bahsetmiştir. 31 Mayıs tarihli açıklamasında ise hücrede tutulduğunun ve davranışının kimseyi rahatsız etmediğinin altını çizmiştir.

Cezaevi müdürü, 08 Ağustos 2012 ve 31 Mayıs 2013 tarihlerinde, cezaevi programını ihlalden başvuranı kınama cezasıyla cezalandırmıştır.

Başvuran, 15 Ağustos 2012 tarihinde, 08 Ağustos 2012 tarihli karara karşı Syktyvkar İlçe Mahkemesine gitmiş; din özgürlüğüne ve gece zamanını istediği gibi geçirme hakkını dile getirmiştir.

Mahkeme, 07 Kasım 2012 tarihinde, başvuranın itirazını reddetmiştir. Mahkûmların, cezaevi kurallarına aykırı düşmediği müddetçe haklarını kullanabileceğine ve yasal kuralları ihlal etmeden ibadet edebileceklerine hükmedilmiştir. Uyku saatlerinde yerinde bulunmaması, cezaevi programına ve cezaevi disiplinine ilişkin kurallara aykırıdır. Mahkeme dolayısıyla, başvuranın hatalı davranışı nedeniyle hukuka uygun biçimde soruşturulduğu sonucuna ulaşmıştır.

Başvuran, 06 Aralık 2012 tarihinde, bu karara karşı Komi Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesine gitmiştir. Yüksek Mahkeme, 11 Şubat 2013 tarihinde, başvuranın itirazını reddetmiştir. Mahkeme, disiplin cezasının hukuka uygun olarak verildiğine hükmetmiştir.

Hükumete göre, başvuran karara karşı Yüksek Mahkemeye başvurmuş; 29 Temmuz 2013 tarihinde, itirazı reddedilmiştir.

Başvuran ayrıca, 28 Şubat 2018 tarihinde gündüz vakti yaptığı ibadetten dolayı da 05 Mart 2018 tarihinde kınama cezasıyla cezalandırıldığını belirtmiştir.

HUKUKİ DEĞERLENDİRME

I - SÖZLEŞME’NİN 9. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

35. Başvuran, gece vakti ibadet ettiğinden dolayı kendisine yöneltilen disiplin işlemlerinin ve dini görevlerini yerine getirme olanağının olmamasının Sözleşme’nin 9. maddesini ihlal ettiğinden şikâyet etmiştir.

(a) Davanın Kapsamı

43. AİHM, davanın hükûmete bildirilmesinden sonra, başvuranın ibadeti nedeniyle cezalandırılmasına ilişkin yeni bir olaydan (05 Mart 2018 tarihli disiplin cezası) şikâyet ettiğini gözlemlemektedir.

44. Bu yeni iddia, başvuranın başlangıçtaki şikâyetlerinin detaylandırılmasına yönelik değildir. Bu olaya ilişkin koşullar, hükûmete bildirilen ilk iki şikâyetinkilerden önemli şekilde farklılaşmaktadır. Ayrıca, en yeni olaya dair başvuran tarafından sunulan olgusal bilgiler, bu iddianın esasının gereğince incelenmesi için de yetersizdir.

45. Dolayısıyla AİHM, bahse konu meselenin bu davada ele alınmasının uygun olmadığını değerlendirmektedir (bkz. *Petukhov/Ukrayna* (no. 2), No. 41216/13, §§ 115-16, 12 March 2019; *Aliyev/Azerbaycan*, no. 68762/14 and 71200/14, §§ 96-97, 20 September 2018; *Sadkov v. Ukraine*, no. 21987/05, §§ 76-77, 6 July 2017).

(b) Genel İlkeler

46. Sözleşme’nin 9. maddesinde öngörüldüğü şekliyle düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, “demokratik bir toplumun” temellerinden birisini oluşturmaktadır. Dini boyutunda bu özgürlük, inananların kimliğini ve hayat anlayışını oluşturan en önemli unsurlardan birisidir fakat ateistler, agnostikler, şüpheçiler ve ilgisiz olanlar içinde kıymetli bir değerdir de. Bu özgürlük, diğerlerinin yanı sıra, dini inanç taşıma veya taşımama ve dini uygulama ve uygulamamayı da kapsamaktadır (bkz., pek çok karar arasında, *S.A.S. v. France [GC]*, no. 43835/11, § 124, ECHR 2014).

47. Din özgürlüğü, asıl olarak bireyin düşünce ve vicdanıyla ilgili bir meseledir. Sözleşme’nin 9. maddesinin ilk paragrafında belirtilen bu yön, yani herhangi bir dini inanca sahip olma ve dinini ya da inancını değiştirme, kesindir ve koşulsuzdur. Din özgürlüğü ayrıca, kişinin bireysel ve gizli olarak inancını açıklama ve de diğerleriyle birlikte ve halkın önünde ibadet etme özgürlüğünü de içerir. Dini inancın açığa vurulması, ibadet, öğretim, uygulama ve uyma şeklini alabilir. Bir kişinin dini inancını açığa vurmasının diğerleri üzerinde etkisi

olacağından, Sözleşme’yi kaleme alanlar din özgürlüğünün bu yönünü 9/2 maddede belirtilen şekilde sınırlandırmışlardır. Bu ikinci paragraf, bir kişinin dinini veya inancını açığa vurma özgürlüğü üzerine konulan bir kısıtlamanın yasayla öngörülmüş ve orada belirtilen meşru amaçlardan bir veya birkaçının gerçekleştirilmesi bakımından demokratik bir toplumda gerekli olmasını şart koşmaktadır (bkz. *Eweida and Others v. the United Kingdom*, no. 48420/10 and 3 others, § 80, ECHR 2013).

48. Budist bir mahkûmun et içermeyen yemeğe erişimine ilişkin *Jakóbski/Polonya* davasında (no. 18429/06, § 50, 07 December 2010) AİHM, bir mahkûm için sistemde özel ayarlamalar yapma kararı, ceza infaz kurumu için mali yansımaları olabilecek ve böylelikle diğer tutulanlara yapılacak muameleyi dolaylı etkileyebilecekse; kurumun, diğer mahkûmların menfaatleri ile başvuranın hususi çıkarları arasında adil bir denge kurulması gerektiğini belirtmiştir.

(c) İlkelerin Mevcut Olaya Uygulanması

50. AİHM, dini inancın açığa vurulması nedeniyle idari veya cezai yaptırımlar verilmesinin Sözleşme’nin 9/1 maddesinde korunan haklara bir müdahale olduğunu tutarlı biçimde belirtmektedir (bkz. *Nolan and K. v. Russia*, no. 2512/04, § 61, 12 February 2009; *Masaev/Moldova*, No. 6303/05, § 25, 12 May 2009; *Kokkinakis v. Greece*, 25 May 1993, § 36, Series A no. 260-A). AİHM aynı sebeple, kınama şeklinde böylesine hafif bir tarzda olsa bile başvurana verilen disiplin cezasının Sözleşme’nin 9. maddesinde öngörülen haklara bir müdahale anlamına geldiğini değerlendirmektedir.

54. Şikâyet konu müdahale “yasayla öngörülmüştü”.

55. Hükûmet, başvurana verilen disiplin cezasının cezaevindeki düzenin sağlanması ve mahkûmların ve cezaevi personelinin güvenliğinin temin edilmesi için gerekli olduğunu belirtmiştir.

56. AİHM’in, müdahalenin Hükûmet tarafından dayandırılan amaçları güttüğüne dair bazı şüpheleri vardır. Bununla birlikte, bu sorunun şikâyet edilen müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli” olup olmadığıyla yakından ilişkili olduğunu değerlendirdiğinden; davaya bu açıdan yaklaşılmasını uygun bulmaktadır (bkz., *mutatis mutandis*, *Zelikha Magomadova v. Russia*, no. 58724/14, § 97, 08 October 2019).

57. AİHM, mahkûmların cezaevinde bulundukları süre boyunca özgürlük hakkı hariç olmak üzere bütün temel hak ve özgürlüklerinden istifade etmeyi sürdürdüğünü yinelemektedir (bkz. *Khoroshenko v. Russia* [GC], no. 41418/04, § 116, ECHR 2015). Dolayısıyla bir kişi, cezaevine

konulması üzerine, din özgürlüğü de dâhil olmak üzere Sözleşme haklarını kaybetmez ve bu hak üzerindeki herhangi bir kısıtlamanın her bir bireysel olayda haklı kılınması gerekir.

58. Disiplin cezası verilmesinin tek gerekçesinin, başvuranın davranışlarının cezaevi programına şekli uyumsuzluğu ve yetkililerin her bir mahkûmun bu programa tam ve şartsız uymasını sağlama çabası olduğu anlaşılmaktadır.

59. AİHM, cezaevi disiplinin önemini anlamakla birlikte; başvuranın bireysel durumunu açıkça göz ardı eden ve birbiriyle yarışan şahsi ve kamusal menfaatler arasında adil denge kurulması yükümlülüğünü dikkate almayan böylesine şekli bir yaklaşımı kabul edemez.

60. AİHM, dini inancı tarafından öngörülen vakitte ibadetlerini yapma yükümlülüğüne uymanın başvuranın için hassaten önemli olduğunu kabul etmektedir. Bu yükümlülüğe, yalnızca Ramazan’da değil, her gün uyulması gerekmektedir.

61. AİHM, başvuranın gece vakti namaz kılmasının cezaevi düzenine veya güvenliğine herhangi bir risk oluşturduğunu akla getirecek bir şey fark edememektedir. Başvuran, tehlikeli nesneler kullanmamış ya da diğer mahkûmlarla birlikte geniş bir grupta toplu ibadet etmeye çalışmamıştı (aksi yönde bkz., Budist bir mahkûmdan dua tespihinin alınmasına ilişkin, *X. v. Austria*, no. 1753/63, Commission decision of 15 February 1965).

62. Başvuranın ibadeti dahası, cezaevi topluluğunu veya gardiyanları rahatsız etmemiştii çünkü namazını hücredeyken kılmıştı ve herhangi bir gürültüye veya diğer rahatsız edici unsurlara yol açmamıştı (aksi yönde bkz., güçlü bir koku oluşturan tütsü çubuklarına başvurandan alınmasına ilişkin, *Kovaļkovs v. Latvia* (dec.), no. 35021/05, §§ 64-66 ve 68, 31 January 2012). Başvuranın ibadetinin, soruşturma işlemlerine yardımcı olmak veya mahkeme duruşmalarına katılmak da dâhil olmak üzere mahkûmların günlük eylemlerine etkisi olmamıştı. Son olarak namaz kılmak, başvuranı bitkin düşürüyor ya da sağlığını veya ceza kovuşturmasına katılma yeterliliğine zarar veriyor görünmemektedir.

63. Hükûmet, başvuranın cezaevi programında öngörülen vakitler dışında ibadet edebileceğini ileri sürmesine rağmen; cezaevi programında, “ibadet vakti” veya mahkûmların isteği doğrultusuna kullanılabilecek “kişisel zaman” açıkça belirtilmemişti. Böyle bir uygulama, Avrupa Cezaevi Kuralları’nın “cezaevi rejimi, uygulanabilir olduğu ölçüde mahpusların dinî ibadetlerini yapmalarına ve inançlarını takip etmelerine ... izin verecek şekilde düzenlenmelidir” tavsiyesine ters düşmektedir. Yetkililer tarafında hiçbir düzenleye gerek duyulmadığı dikkate alındığında, başvuranın namazı yerine getirme isteğine cezaevi idaresinin saygı göstermesi hiç de imkânsız değildi (bkz. *Jakóbski/Polonya*, cited above, §§ 48-55; aksi

yönde bkz., cezaevi makamlarının başvurana okuyabileceği, dua edebileceği, meditasyon yapabileceği ve dini metinleri tilavet edebileceği ayrı bir oda vermeyi reddetmesine ilişkin, *Kovaļkovs/Letonya*, cited above, § 67; ayrıca bkz., mutatis mutandis, *Eweida ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, cited above, §§ 89-95).

64. AİHM son olarak, bir disiplin cezası şekli olan kınama, yalnızca başvuranın erken tahliye, cezaevi rejiminin hafifletilmesi veya bir ödül alma ihtimalini azaltmadığını; aynı zamanda diğer tutulanlar üzerinde caydırıcı etki de yaptığını kaydetmektedir. Bu yaptırımın orantılılığı, ulusal mahkemelerce anlamlı biçimde değerlendirmemişti. Mahkemeler, araştırmalarını başvuranın davranışının cezaevi programını ihlal edip etmediğiyle sınırlı tutmuşlar; bahse konu müdahalenin meşru amacını belirlememişler veya dengeleme çalışması yürütmemişlerdir.

65. Yukarıdakilerin ışığında AİHM, başvuranın din özgürlüğüne disiplin cezasından kaynaklı müdahalenin yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurmadığı ve Hükûmetin işaret ettiği amaçlarla orantısız olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu itibarla, mevcut davanın koşullarında demokratik bir toplumda gerekli görülemez. Dolayısıyla, Sözleşme'nin 9, maddesinin ihlali söz konusudur.

II - SÖZLEŞME'NİN 13. MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

66. Başvuran, 9. madde altındaki iddiasını dile getirebileceği etkili bir yolun kendisine tanınmadığından şikâyet etmiştir.

70. AİHM, yukarıda ulaştığı tespitleri dikkate alarak bu şikâyetin esasını incelemeye gerek olmadığını değerlendirmektedir.

III - SÖZLEŞME'NİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI

74. AİHM, manevi zararlara ilişkin olarak başvurana 2.600 avro (EUR) vermiştir.

75. Başvuran, temsilcisiyle yaptığı anlaşma uyarınca, AİHM önündeki masraf ve giderler için 8.500 EUR talep etmiştir. Miktarın, temsilcinin banka hesabına yapılmasını istemiştir.

76. Hükûmet, masraf ve giderlerin gerçekten yapıldığına karşı çıkmış; başvuranla temsilcisi arasındaki anlaşmaya göre, masrafların ancak AİHM'in başvuranın davasına ilişkin bir karar vermesi halinde ödeneceğine dikkat çekmiştir. Hükûmet, böyle bir maddenin ödemeyi garanti edemeyeceğini ileri sürmüştür.

77. AİHM, Hükûmetin böyle bir anlaşmanın uygulanabileceğine işaret eden ulusal hukuk veya uygulamadan herhangi bir örnek sunamaması nedeniyle, hukuki yardım anlaşmasının gelecekteki ödemeyi garanti etmeyeceği savunmasına ikna olmamıştır. AİHM, önündeki yargılamaya ilişkin olarak 2.000 EUR'ya hükmetmiştir. Miktar, başvuranın temsilcisinin banka hesabına yatırılacaktır.